

CONSIDERAȚII NOMINAȚIONALE PENTRU SINAGOGĂ

Felicia GRIGORESCU

Keywords: *synagogue, jews, diaspora, functions, cult*

Abstract: First of all we would like to highlight the fact that the meaning and the context are thought to have generated the synagogue and its functions. This Jewish institution is not mentioned in Torah, it was born in the Babylonian diaspora and it was the meeting place (from the Greek word - synagogue) of the Jews and also the place to celebrate the cult. The European history of the Jews in the Christian millennia when the Jews have continued the diaspora destiny, enriched the attributions becoming a place to study the Torah but also a place where trials of the Jewish community were carried out. There is thus an immense difference of content between the notion of Christian church and that of synagogue.

Ключові слова: *синагога, євреї, діаспора, функції, поклоніння*

Резюме: По-перше, хочемо підкреслити, що синагога і її функції були визначені за змістом і контекстом. Ця єврейська установа не згадується в Торі. Вона народилася у вавилонській діаспорі і була місцем зустрічі (від грецького слова синагога) євреїв і місцем проведення релігійного поклоніння. Європейська історія євреїв в християнському віці, коли євреї продовжували долю своєї діаспори, збагатили обов'язки синагоги, ставши не лише місцем вивчення Торі, але і місцем, де проводилися процеси єврейської громади. Таким чином, існує величезна різниця у змісті між поняттями християнської церкви і синагоги.

*
* *

I. Încercări de definire și funcțiuni

Sinagoga¹ este o instituție proprie iudaismului, receptată în Europa creștină în mijlocul căreia s-a manifestat în cele două milenii post-cristice, ca loc pentru exercitarea cultului, fiind după emanciparea evreilor, modul cel mai vizibil prin care aceștia au dorit a-și marca prezența în spațiul în care locuiau. Mai puțin cunoscută lumii care a integrat-o este, însă, neprimordialitatea funcției cultice a sinagogii, precum și complexitatea celorlalte funcții ale acesteia, al căror rol îndeplinit, a făcut posibil un real miracol existențial: iudaismul.

Despre sinagogă se poate preciza că este un spațiu care, prin complexitatea multifuncționalității sale, a contribuit esențial la definirea, întărirea și perpetuarea unor sintagme sau nominări ale evreimii, cele mai cunoscute fiind acelea de *popor al cărții* și *popor ales*. Această instituție i-a ajutat pe evrei să-și cultive legile biblice sau recomandările îndrumătoare ulterioare, stabilite de conducătorii și învățații lor, privitoare la toate laturile vieții: religioase, sociale și morale. Prin asumarea noii religii – monoteismul iudaic – statutul ce și-l asumă acest popor se dorește unul la modul superlativ. Aceste nominări nu se refereau în mod selectiv la elite, ci dimpotrivă, egal la fiecare individ al colectivității. Sinagoga se dorea a fi garanția respectării Legii², cea mai importantă îndatorire pentru evrei, ceea ce presupunea clădirea întregii vieți a evreului după prescripțiile biblice. Această instituție a reușit să transforme viața fiecărui evreu în viața religioasă a fiecărui evreu. Prin sinagogă, religiozitatea i s-a cultivat fiecărui membru al comunității, determinându-se acel val al credinței puternice prin comuniune, în alt mod decât marea credință prin abstenență a pustnicului creștin, de exemplu. Alături de lectura Torei, sinagoga a fost sursa unității poporului, unitate ce a generat puterea de a exista a evreimii.

¹ Prezentul studiu se referă la sinagogile din nord-vestul României, incluse în contextul mai larg central - est european.

² Maria Radosav, *Livada cu rodii*, Cluj-Napoca, 2007, p. 49-85.

Sinagoga înseamnă victoria religiei unui popor rob sau tolerat pe teritorii străine, victoria monoteismului asupra politeismului, victorie obținută, așa cum frumos s-a spus, *fără război și arme*.

Traseul istoric sinuos, dar neîntrerupt al evreilor, a determinat funcțiile sinagogii. Dacă, teritorial, moștenirea evreilor a fost mai mult una a speranței îndeplinirii promisiunii³, evreimea este unică prin modul asumării, și nu numai al acceptării, *destinului pecetluit divin*. Starea de împrăștiat împrejur⁴ a fost cea în care s-au aflat în cea mai mare parte a existenței lor, ei fiind primii cărora li s-a asociat numirea de diaspora - *galut* în ebraică.

Și tot la definirea sinagogii să menționăm observația lui Dominique Jarrassé⁵, și anume că spațiul sinagogii se definește, în primul rând, prin prezența *minianului*. Acesta este numărul minim, respectiv zece bărbați majori, adică având vârsta de peste treisprezece ani, a căror prezență este obligatorie pentru ca rugăciunea să aibă loc în sinagogă. *Adunarea bărbaților contează mai mult decât locul fizic care nu e obiectul vreunei consacrară*⁶. Reiese din această observație modul valorizării prezenței umane, ca mult mai importantă decât cea a unui zid, dar indirect s-a dedus și lipsa sacralității acestui spațiu. Aceeași definire prin *minian* o subliniază și Carol Herselle Krinsky, considerându-l fundamental în conținutul profund al sinagogii.

Reprezentanți de seamă ai culturii și religiei iudaice au extins la limite extreme funcțiile acestei instituții, atribuindu-i-se chiar *elaborarea, fondarea, crearea iudaismului*⁷. Cu toate acestea, despre sinagogă s-a afirmat și că este *mai puțin vitală pentru supraviețuirea comunității decât o baie rituală, mai puțin valorizată decât un studiu*⁸.

Numirea în ebraică *bet hakneset* definește una din cele mai importante funcții ale sinagogii, aceea de casă de adunare, din care de altfel a derivat noțiunea de sinagogă⁹, în grecește casa de adunare numindu-se *Sunagôgê*. Prin această funcție sinagoga tinde să se identifice cu *eclesia*¹⁰. Aceste adunări au căpătat o foarte mare importanță pentru evrei după prima dezrădăcinare, exilul babilonian, fiind ocazia lor de a menține coeziunea comunității. În sinagogă se petreceau întâlnirea, amintirea, dorul comun de Templu din Ierusalim nimicit și speranța zilei ce urmează. Trăind timp de milenii în diaspora, evreii erau supuși celor ce le acceptau prezența, fiind obligați să le respecte legile și obiceiurile. Cu propriile legi și credințe se retrăgeau în sinagogă. Ipostaza dublei apartenențe a însoțit starea de diaspora a evreimii. Sinagoga a dezvoltat o pseudo-administrație proprie¹¹, căreia i se subordona comunitatea.

Odată cu creșterea numerică a comunităților și dezvoltarea lor economică, dar și datorită existenței curentelor religioase care nu au fost străine iudaismului, sinagogile ca locuri de întâlnire au început să-i grupeze pe evrei. Se construiesc sinagogi destinate unor grupuri, fie religioase ale: aşkenazilor, sefarzilor, ortodocșilor, neologilor, hasizilor, fie în funcție de preocupările comune. Astfel, unele sinagogi au fost numite după breslele cărora le aparțineau, ca de exemplu: sinagoga croitorilor (din Târgu Neamț), templul cerealiștilor (din Bacău), sinagoga meseriașilor (din Satu Mare și Galați). Au mai existat sinagogi ale cizmarilor, cojocarilor, birjarilor, cotiugarilor etc. Aceste numiri evidențiază adunarea după un criteriu, altul decât cel liturgic. În momentele de maximă prosperitate s-a ajuns la construirea de sinagogi ale grupurilor sociale separate chiar pe criteriul vârstei, astfel se cunoaște existența sinagogii croitorilor tineri și alta a croitorilor bătrâni¹².

³ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, București, 1988; *Biblia sau Sfânta scriptură*, București, 2001, Geneza 12: 1 *Ieși din țara ta, din rudenii ta, și din casa tatălui tău, și vino în țara pe care ți-o voi arăta*; Ezechiel 11: 17, *Vă voi strânge din mijlocul popoarelor, vă voi aduna iarăși din țările în cari sunteți risipiți, și vă voi da țara lui Israel*.

⁴ În limba greacă cuvântul *dia* însemnând împrejur și *spora* împrăștiat, prin alăturare au născut noțiunea de diaspora, prima dată și pentru multă vreme legată de robia și exilul evreilor.

⁵ Dominique Jarrassé, *Fonctions et formes de la synagogue: refus et tentation de la sacralisation*, în "Revue de l'histoire des religions", numéro 4 (2005) <http://rhr.revues.org/4216>, p. 394.

⁶ *Ibidem*.

⁷ D. Jarrassé, *Fonctions...*

⁸ *Ibidem*, p. 396.

⁹ *Ibidem*, p. 345. Este subliniată lipsa termenului din Biblie, așa explicându-se răspândirea unei nominări cu originea în limba greacă și nu ebraică.

¹⁰ *Ibidem*, p. 394.

¹¹ Maroš Borský, *Synagogue Architecture in Slovakia Towards Creating a Memorial Landscape of Lost Community*, în "A Dissertation Submitted to the Hochschule für Jüdische Studien, Heidelberg in Partial Fulfillment of the Requirement for the Degree of Doctor of Philosophy", April 2005, p. 90. Autorul menționează faptul că printre funcțiunile instituției s-ar putea aminti similitudini cu cea a primăriei.

¹² A. Streja, L. Schwarz, *Sinagogi din România*, București, 1996, p. 88.

Sinagoga era, totuși, și casă de rugăciune, în ebraică *bet hatefila*, în care evreii se adunau cu conștiinciozitate pentru rugăciune. Față de această funcție se stabilesc normele constructive ale edificiului: spațiile componente, orientarea sau mobilarea. Tot în sinagogă veneau evreii pentru sărbători și pentru celebrarea unor obiceiuri ale religiei și ale vieții sociale, cum ar fi majoratele tinerilor: *bar mitzvah* la băieți sărbătorită la 13 ani, vârstă după care evreul este considerat bărbat adult, poate face parte din minian și poate citi din *Tora* în sinagogă, și *bat mitzvah*, la fete sărbătorit la 12 ani. Sinagoga găzduia și oficierea căsătoriilor la unele confesiuni.

Evreii au considerat că cea mai importantă funcție a sinagogii este aceea de studiu, sinagoga numindu-se și casa pentru învățatură - *bet hamidrash*. Sute, chiar mii de ani, evreii nu au încetat să citească din cărțile sfinte și să se roage, nici când erau pogromiți și fugeau cu bocceaua în spinare și nici când își construiau cele mai elegante clădiri în mari orașe ale lumii. *La lăsarea serii, epuizați de munca zilnică, evreii nu erau de găsit în tavernele de la tot pasul - asemeni altor concitadini - ci, cu profesor sau nu, ei se consacrau cu mare plăcere studiului, nenumărate ipostaze surprinzându-i în fața cărților deschise și intonând austeră muzica talmudică*¹³. Citind, *poporul cărții* și-a păstrat permanent limba (suportând influențele zonale) și și-a hrănit credința. Învățătura se făcea atât într-o formă organizată, de obicei pe lângă sinagogă cu profesor, cât și în familie. Tatăl trebuia să-i transmită, ca cea mai importantă moștenire a copilului, învățătura. Cărțile lor sunt despre Dumnezeu, despre morală și despre iubire. De multe ori s-a spus că iudaismul *nu este numai o religie, ci și un mod de viață*.

O funcție dată sinagogii, uneori, era aceea de casa de judecată (tribunal) *bet din* și aceasta era în legătură cu o independență a comunităților de a-și putea judeca anumite probleme interne. În sinagogă se anunțau sentințe, dar și tot felul de alte comunicări ce priveau comunitatea (cum ar fi, de exemplu, zilele când se țineau târgurile).

Începând din secolul al XIX-lea, odată cu emanciparea, funcțiilor de mult fixate ale sinagogii li se mai adaugă una: funcția de reprezentare socială. Condamnată de o parte dintre rabinii ortodocși, explozia esteticului precum și căutarea unor forme de evidențiere identitară vor influența esențial exterioarele sinagogii (Fig. 1, 2). Această nouă funcție nu a fost sesizată de contemporanii apariției ei și nu a fost evidențiată nici în scrierile critice¹⁴ ale vremii.

Prin realele funcțiuni cărora această invenție evreiască le-a corespuns, *sinagoga trebuie considerată, în primul rând, ca un spațiu funcțional*¹⁵. Cele mai importante funcții ale sinagogii, care fac din aceasta, așa cum menționează Dominique Jarrasse, *nu un loc sfânt, nu loc de cult ci cel mult un loc de cult*, se deosebesc radical de conținutul funcțional al clădirilor religioase ale celorlalte culte.

Consacrarea sinagogii este în legătură cu cel mai important loc din sinagogă, Sfânta Sfințelor, unde stau închise sulurile *Torei*. Cu acest prilej, rabinii evocă rugăciunea rostită de Solomon¹⁶ la consacrarea primului Templu, *poate cea mai frumoasă și semnificativă pentru lauda lui Dumnezeu*¹⁷: ... *Nu este Dumnezeu ca tine, nici sus în ceruri, nici jos pe pământ ... Iată că cerurile și cerurile cerurilor nu pot să te cuprindă... Ochii tăi să fie zi și noapte deschiși asupra casei acesteia asupra locului despre care ai zis: Acolo va fi numele Meu.*

II. Despre geneza sinagogii

Sinagoga – ca loc al manifestării cultice a unui popor inventator de Dumnezeu și care de-a lungul istoriei și-a propus să trăiască respectând Legea scrisă dată lui, în mod paradoxal, în materializarea sa - nu este rezultatul unor indicații din textele revelate. Sinagoga este o *invenție umană*¹⁸ ai cărei autori sunt evreii, ca rezultat al unor evenimente istorice care i-au ajuns. După cum s-a remarcat în nenumărate rânduri, evreii și-au transformat istoria în religie, evenimentele marcante ale acestei istorii devenindu-le sărbători.

Sinagoga este un complex spațial și spiritual relevant monoteismului prim, cu o configurație concretizată după nenumărate căutări de expresie, al cărei început nu este încă fixat cu certitudine. Această construcție nu a fost elaborată în țara promisă de Dumnezeu evreilor, ci este în legătură cu

¹³ Lucian Nastasă, *Educația școlară la evrei și ieșirea din ghetou*, Colocvii interdisciplinari organizat de Centrul de Istorie a Imaginarului și Colegiu Noua Europa, 19-20 martie, București, sediul NEC, 1999, p. 272.

¹⁴ Scott L. Lerner, *The Narrating Architecture of Emancipation* <http://online.sfsu.edu/kmillet/lerner.pdf>, p. 3.

¹⁵ D. Jarrassé, *Fonctions ...*, p. 394.

¹⁶ *Biblia*, I Regi 8:22-53.

¹⁷ D. Jarrassé, *Fonctions ...*, p. 394.

¹⁸ *Ibidem*, p. 395.

starea lor de diaspora, de străini printre popoare, stare care va determina caracteristicile și funcțiunile ce se vor sedimenta de-a lungul unei perioade mai lungi de timp. Pentru a se ajunge la ceea ce este o sinagogă, evoluția a pornit de la tabernacolul din deșert, *cortul cesiunii* cum îl numește Jarrassé, în ebraică *ohel moed*. După descrierea biblică, acesta era un sanctuar portabil constituit dintr-o curte exterioară împrejmuată cu materiale textile întinse pe un schelet din lemn de salcâm aurit. Aici preoții aduceau sacrificii. În spate, curtea avea o porțiune separată de o cortină, unde erau adăpostite Tablele Legii, loc numit Sfânta Sfintelor (Fig. 3). Acest spațiu va deveni mai târziu în sinagogă chivotul, cea mai importantă componentă pentru îndeplinirea funcției cultice, primul din cei doi poli ai săi. Cel de-al doilea pol va apare mai târziu, *bima* sau *almenorul* (Fig. 4). Acesta este locul de unde este propagat cuvântul divin¹⁹ prin Legea dată de Dumnezeu alesului său, Moise.

După tabernacol a urmat alt tip de lăcaș de cult evreiesc, Templul din Ierusalim - de fapt, succesiunea celor două temple care au precedat configurarea sinagogii. Primul Templu din Ierusalim²⁰ (cunoscut și ca Templul lui Solomon), construit de regele Solomon în anul 956 î. C. era de plan dreptunghiular, compartimentat în trei incinte de aceeași lățime (11 m): se intra într-un vestibul, apoi în sala mare de adunare (22 m) și în extremitatea opusă era chivotul²¹. Al doilea Templu, construit de Ezra ca sarcină de la regele Persiei, n-a avut grandoarea celui dintâi, a fost de dimensiuni mai mici²². Construcția celui de-al doilea Templu este cunoscută dintr-un sul găsit la Ahmeta din Media²³. Primul Templu devine pentru prima dată model pentru Casa lui Dumnezeu: ... *casa...să aibă temelii tari. Să aibă o înălțime de șaizeci de coți, o lățime de șaizeci de coți, Trei rânduri de pietre cioplite și un rând de lemn nou.*²⁴.

Aceste temple au fost construite sub influența arhitecturii templelor existente în regiune. Lumea antică politeistă cunoștea forme variate de construcții cultice: templul mesopotamian, templul fenician²⁵, templul egiptean²⁶, templul grec²⁷, templul italic. În toate aceste temple cultul se oficia în exterior. În *cella*, unde se găsea statuia zeului, pătrundeau doar inițiații la anumite date. Față de acestea, la templele din Ierusalim are loc o transformare majoră: cultul se mută în interiorul Templului împreună cu comunitatea. Încă de la această transformare, sau prin ea, noua religie va îmbrățișa egal pe toți membri ei. În această transformare majoră petrecută la templul evreiesc, Dominique Jarrassé vede că *preoților le-a urmat un popor de preoți*²⁸. Odată cu intrarea în interiorul Templului, fiecare evreu și-a asumat responsabilitatea și dreptul transmiterii Legii. Este modul de a onora ceea ce a primit: accesul în interior și numele de *popor ales*, pentru a cărui perpetuare evreii și-au asumat rolul de *popor al cărții*, rol prin care s-a realizat un act important ce s-a dovedit a fi existențial pentru ființa evreilor: transmiterea Legii. Fiecare evreu major, cunoscător de carte și cu o conduită morală, poate avea privilegiul de a citi în sinagogă din Sulturile Torei.

În templul iudaic nu mai apare statuia zeului. Zeul evreilor nu se vede, are un nume ascuns, nu se compară, este de necuprins, doar s-a auzit.

La cucerirea Ierusalimului de către romani, aceștia au pătruns în Templu cu o mare curiozitate să cunoască acest zeu ciudat pentru ei, și au rămas foarte uimiți găsind Templul gol²⁹.

Cea mai uimitoare invenție din istoria umanității, consideră unii autori, ar fi monoteismul³⁰.

¹⁹ A. Streja, L. Schwarz, *Sinagogi...*, p. 18.

²⁰ C. H. Krinsky, *Synagogues ...*, p. 5.

²¹ *Ibidem*, p. 10.

²² Alfred Hârlăoanu, *O istorie a mozaismului și a Israelului antic*, București, 2001, p. 201.

²³ *Biblia*, Ezra 6:2.

²⁴ *Ibidem*, Ezra 6: 3, 4.

²⁵ Sebastiano Moscati, *Lumea fenicienilor*, București, 1975, p. 82, 319, 349, ... *templul lui Solomon din Ierusalim, construit de arhitecții fenicieni, în absența unei tradiții israelite...*

²⁶ Étienne Drioton, Pierre Du Bourguet, *Arta faraonilor*, 1972. vol. 1, p. 85, 169, 185, vol. 2, p. 10, p. 163.

²⁷ Kazimierz Michalowski, *Cum și-au creat grecii arta*, 1975, p. 25, 53.

²⁸ D. Jarrassé, *Fonctions ...*, p. 395.

²⁹ Yirmiyahu Yovel, *Hegel, Nietzsche și evreii. O enigmă întunecată*, București, 2000, p. 80.

³⁰ Marek Halter, *Ce înseamnă să fii evreu*, București, 1995, p. 64. Autorul motivează această afirmație plecând de la povestirea biblică despre Abram. Tatăl său este proprietarul unui atelier de fabricat idoli. Autorul îl vede pe eroul biblic ca fiind *primul în istorie care își dă seama că răul nu vine din afara omului... ci chiar din interiorul fiecăruia...Abram crede că există o cale pentru a opri răul... nu un rege, nu un zeu,... El a înțeles că oamenii, în căutarea divinului, urmăresc mai puțin să adore un zeu*

Acesta a adus o distanțare de cultul sacrificiului. Transformarea nu s-a produs imediat. O perioadă, sacrificiul la templu a coexistat cu rugăciunea. Treptat are loc înlocuirea altarului de jertfă cu chivotul Legii. Sacrificiul la templu a fost înlocuit de rugăciune, metaforic s-a spus *jertfa buzelor*³¹ a înlocuit *jertfa altarului*. Această înlocuire va avea ca rezultat interiorizarea cultului, fapt care la rândul său se va reflecta în arhitectură. Fațadele vor pierde din splendoarea templelor păgâne o lungă perioadă de timp. Importanță capătă ceea ce se petrece în interiorul Templului. Monoteismul își caută propria identitate arhitecturală, un spațiu pentru rugăciunea sa.

Sinagoga va apărea ca un *substitut* al Templului din Ierusalim: *Dacă-i țin depărtați printre neamuri, dacă i-am risipit în felurite țări, totuși le-am fost un Templu pentru câțeva vreme, în țara în care au venit*³². Există mitul transportului unor pietre din ruinele Templului de către regele Ioachim³³, din care ar fi construit sinagoga, în Babilon. Dacă atunci a fost momentul configurării arhitectonice și funcționale a acestei instituții, iată de ce sinagoga nu este o emanație a Țării lui Israel, ci se leagă de starea evreilor din perioada aceea de exil. Această manifestare arhitecturală a fost ulterior purtată de evrei într-o diaspora lărgită destul de repede, din țară în țară, din continent în continent.

Secolul al XX-lea a fost unul excepțional de bogat din punct de vedere arheologic, pentru redescoperirea arhitecturii sinagogale antice, fiind scoase la lumină un număr impresionant de sinagogi³⁴ ale începuturilor monoteismului, dovezi incontestabile ale evoluției acestei instituții evreiești, descoperiri care vor confirma presupuneri, teze, teorii despre acest spațiu arhitectonic inventat de evrei, sau le vor spulbera pe altele.

III. Caracteristici generale ale sinagogii

Ceea ce caracterizează primele sinagogi, este o formă foarte simplă, fapt cunoscut prin tot mai numeroasele descoperiri ale arheologiei moderne. Fiind o invenție umană, nici *Tora* nici literatura talmudică nu i-au fixat sinagogii, prescripții precise. În timp, pe măsura definirii necesităților sale esențiale, se vor impune principiile practice, îndrumătoare, referitoare la construcția sinagogală, cu valoare de multe ori mai mult simbolică³⁵.

Unul dintre cele mai importante principii ce s-au impus în arhitectura sinagogii este orientarea peretelui în care este amplasat chivotul Legii, spre Ierusalim, acest perete fiind din punct de vedere religios cel mai important. Din acest motiv trebuia să fie și cel mai puternic perete al construcției. Când orientarea spre Ierusalim nu s-a putut realiza din cauze restrictive ale spațiului, la anumite rugăciuni credincioșii se întorceau ei înșiși spre Ierusalim, ca să se roage³⁶.

O altă recomandare se referă la amplasarea sinagogii pe cel mai înalt loc al așezării. Acesta ar fi putut să fie unul din motivele pentru care ar fi stăruit evreii sătmăreni să refacă sinagoga de zid, pe amplasamentul celei vechi, pe strada "Várdomb", adică pe colina cetății, deși achiziționaseră deja o altă parcelă de pământ, pentru noua sinagogă (Fig. 5).

S-au împământenit și alte reguli: așezarea sinagogii lângă o apă curgătoare, purificarea având o importanță deosebită în cultul mozaic. Toate acestea își au sursa în scrierile *Torei*: *Ce frumoase sunt corturile tale Iacove! / Ele se întind ca niște văi, / Ca niște grădini lângă un râu...*³⁷

Dar de multe ori aceste prescripții erau greu de îndeplinit datorită nenumăratelor condiționări la care era supusă prezența evreilor în locurile unde primeau drept de ședere. De-a lungul secolelor, majoritatea creștină nu putea accepta ca arhitectura sinagogii s-o domine în înălțime pe cea creștină. Dimpotrivă,

și să i se supună, decât, să obțină de la el sprijin și ajutor... inventează (Abram) un Dumnezeu unic; un Dumnezeu cuprinzând o colectivitate unită de zei; un Dumnezeu invizibil, dincolo de toate reprezentările reale sau imaginare. El va fi „abstract”, atotputernic, Dumnezeu dreptății. Când i se revelează Dumnezeu, Abram este re-numit Abraham, adică părintele unei mulțimi de națiuni. Pentru a primi Canaanul el trebuie să spargă idoli.

³¹ Biblia, Osea 14: 2, *Iartă toate nelegiuirile, primește-ne cu bunăvoință, și Îți vom aduce, în loc de tauri, lauda buzelor noastre.*

³² *Ibidem*, Ezechiel 11: 16.

³³ D. Jarrassé, *Fonctions ...*, p. 395.

³⁴ Începând cu Dura Europos, apoi multe altele: sinagoga Beit Alpha, sinagoga Hamat Tiberias, sinagoga Tzipori, sinagoga Naveh, sinagoga Mont Sion, s-au scos la lumină, structurilor acestora, dimensiunile dar și dovezi ale unei arte rafinate care înfrumusețau aceste spații, cel mai bine conservate în mozaicurile multicolore cu teme florale, biblice, zodiacale etc.

³⁵ D. Jarrassé, *Fonctions ...*, p. 396.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Biblia, Numeri 24: 5,6.

sinagoga nu trebuia să fie vizibilă, ci cât mai discretă. De multe ori efortul s-a făcut pentru ca aceasta să fie ascunsă între alte construcții sau la periferia localității³⁸. O altă practică la construirea sinagogii pentru ca aceasta să fie cât mai puțin vizibilă, este aceea de a înfunda clădirea cât mai adânc în pământ³⁹, conform psalmului care spune: *Din fundul pământului te chem Doamne! Doamne ascultă-mi glasul! ...*⁴⁰

O altă prescripție importantă era cea a obligativității ferestrelor, (deoarece casa lui Daniel avea ferestre și sinagoga trebuie să aibă)⁴¹, prin care cei ce se roagă, să poată vedea cerul, care ar *inspira devotamentul celui care se roagă*⁴². Acestea nu trebuiau să aibă dimensiuni mari, și se amplasau în partea superioară a zidului pentru ca oficierea religioasă să nu fie perturbată din exterior. O recomandare rabinică fixa numărul ideal de ferestre la douăsprezece⁴³, lucru care de multe ori nu putea fi respectat.

Nu a dispărut curtea interioară moștenită de la tabernacol (sinagoga fiind numită de creștini din acest motiv *gradină înconjurată cu ziduri*), în care se desfășurau anumite ceremonii cum sunt nunta⁴⁴ sau sărbătoarea *Sukotului*⁴⁵.

Felicia Grigorescu

Muzeul Județean Satu Mare

Satu Mare, RO

felicia.grigorescu@yahoo.com

Bibliografie:

Biblia sau Sfânta Scriptură, București, 1988.

Biblia sau Sfânta scriptură, București, 2001, Ediție Jubiliară

Borský, Maroš, *Synagogue Architecture in Slovakia Towards Creating a Memorial Landscape of Lost Community*, A Dissertation Submitted to the Hochschule für Jüdische Studien, Heidelberg in Partial Fulfillment of the Requirement for the Degree of Doctor of Philosophy, April, 2005.

Halter, Marek, *Ce înseamnă să fi evreu*, București, 1995.

Hârlăoanu, Alfred, *O istorie a mozaismului și a Israelului antic*, București, 2001.

Jarrassé, Dominique, *Fonctions et formes de la synagogue: refus et tentation de la sacralisation*, în "Revue de l'histoire des religions", numéro 4 (2005) <http://rhr.revues.org/4216>

Krinsky, Carol Herselle, *Synagogues of Europe Architecture, History, Meaning*, 1988,

<http://books.google.ro/>

Lerner, Scott L., *The Narrating Architecture of Emancipation*, <http://online.sfsu.edu/kmillet/lerner.pdf>

Michalowski, Kazimierz, *Cum și-au creat grecii arta*, 1975.

Moscato, Sebastiano, *Lumea fenicienilor*, București, 1975.

Nastasă, Lucian, *Educația școlară la evrei și ieșirea din ghetou*, Colocviu interdisciplinar organizat de Centrul de Istorie a Imaginarului și Colegiu Noua Europa, 19-20 martie, București, sediul NEC, 1999.

Radosav, Maria, *Livada cu rodii*, Cluj Napoca, 2007.

Streja, A., Schwarz, L., *Sinagogi din România*, București, 1996.

Yovel, Hegel, *Nietzsche și evreii. O enigmă întunecată*, București, 2000.

³⁸ M. Borský, *Slovakia...*, p. 92.

³⁹ *Ibidem*, p. 92.

⁴⁰ *Biblia*, Psalmi 130: 1.

⁴¹ C. H. Krinsky, *Synagogues ...*, p. 9.

⁴² M. Borský, *Slovakia...*, p. 90.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ L. Benjamin, I. Cajal Marin, H. Kuller, *Mituri...*, p. 86. Nunta este o ceremonie care se celebra în aer liber în curtea sinagogii sub *hupa*. Acest obicei s-a perpetuat din antichitate până în Evul Mediu.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 101. *Sukot* sau sărbătoarea colibelor, este o sărbătoare de pelerinaj care durează șapte zile și reamintește colibele în care Dumnezeu a adăpostit pe poporul său după eliberarea din jugul egiptean. Este o sărbătoare de bucurie, în a șaptea zi credincioșii dansează cu sulurile sfinte în mâini. *Suca* este confecționată din patru grinzi cu închideri din șindrilă și șipci, cu acoperiș din papură și frunze, printre care trebuie să se vadă cerul.

Glosar de termeni:

almenorul – sfânta sfintelor

bima – locul de unde se citește din *Tora*

bar mitzvah – sărbătoarea majoratului la băieții evrei la împlinirea vârstei de 13 ani

bat mitzvah – sărbătoarea majoratului la fetele evreice la împlinirea vârstei de 12 ani

bet din – tribunal evreiesc

bet hakneset – casa de adunare

bet hamidraș – casa de învățătură

bet hatefila – casa de rugăciune

galut – diaspora evreiască

hupa – baldachin sub care se oficiază căsătoria

minian – grup de zece bărbați evrei majori, necesar ofierii cultului în sinagogă

ohel moed – cortul cesiunii

suca – cortul ridicat cu prilejul sărbătorii de *Sucot*

Sukot – sărbătoarea corturilor în amintirea peregrinărilor din deșert

Tora – învățătură, primele cinci cărți ale Vechiului Testament; Pentateuhul

Fig 1. Sinagoga Status Quo Satu Mare

Fig. 2. Templul Mare Ortodox Satu Mare